

HODIMIR SIROTKOVIĆ, LUJO MARGETIĆ, Povijest države i prava naroda SFR Jugoslavije, Školska knjiga, Zagreb 1988, 414 str.

U klasičnoj univerzitetskoj podjeli pravnih nauka povijesti države i prava namijenjen je zadatak ispitivanja realnih pravnih sustava u dimenziji prošlosti. Unutar te discipline konstituirala se podjela na opću i nacionalnu povijest prava što se opravdava predmetom, ali ne i metodološkom polarizacijom. Pravni sistemi konkretnih nacionalnih zajednica, unatoč ukorijenjenosti u totalitet povijesti, različito su strukturirane društvene cjeline s vlastitim sastojcima i relacijama. To je eksplicitna premisa i autora knjige Povijest država i prava naroda SFR Jugoslavije objavljene u izdanju Školske knjige 1988. godine.

Namjera je ove knjige, kako ističu autori u predgovoru, da prati i komentira razvitak državnih oblika i pravnih institucija jugoslavenskih naroda od prvih državnih formacija do kraja NOR-a. Knjiga je prvenstveno namijenjena studentima kao udžbenik za svladavanje nastavnog programa na pravnim fakultetima u SRH, ali i svim onima koji iz drugih razloga imaju interes za tu problematiku.

L. Margetić napisao je uvod i prvi dio knjige, a H. Sirotković drugi, treći i četvrti dio. Knjiga ima stvarno i osobno kazalo a uz svako je poglavlje popis izvora i literature. Literatura na kraju trećeg i četvrtog dijela knjige razvrstana je tematski, a unutar teme abecednim slijedom prezimena pisaca. Čitaocima je tako omogućeno pobliže informiranje o pojedinim problemima. Materija koja ne ulazi nužno u ispitnu nastavu, ali je važna za potpunije razumijevanje, štampana je petitom. Upravo je u tim dijelovima mnogo zanimljivih podataka i zapažanja autora koji doprinose vrijednosti knjige.

Prema dobrom običaju, udžbenik započinje pitanjem o sadržaju i metodi studija. Tako autor dr. L. Margetić u uvodnom dijelu sažima problematiku predmeta proučavanja, donosi periodizaciju povijesti države i prava, daje kratak opis pravno-povijesnih vrela i sasvim kratko osvrće se na osnovne organizacijske oblike antičkih naroda na Balkanu. Pretjerana kratkoća odjeljka o predmetu proučavanja osjeća se kao nedostatak. S pedagoškog gledišta bilo bi korisno sadržajno dosljednije ukazati na predmet i metode proučavanja. Sumaran prikaz periodizacije povijesti države i prava prema tipovima proizvodnje (Marxova analiza) i kronološka periodizacija (prema Engelsovima i Morganovim istraživanjima) doimaju se kao umjetno dodane i nepovezane s osnovnim pravcem autorova promišljanja.

U prvom dijelu knjige izložen je nastanak i razvitak srednjovjekovnih država i prava jugoslavenskih naroda. Materija je periodizirana u poglavlja o Slave-

nima na Balkanu u VII i VIII stoljeću, Rani, Razvijeni i Kasni srednji vijek. Za svako razdoblje autor daje sažet prikaz općih povijesnih uvjeta, opisuje društvenu diferencijaciju, razvoj državnog i pravnog uređenja. Prikaz kontinuirano slijedi i kroz razdoblja kada pojedini jugoslavenski narodi nisu imali vlastitu državu, već su živjeli u državnopravnim tvorevinama drugih država. U opisu općih povijesnih uvjeta i društvene diferencijacije autor je dao niz zanimljivih pojedinosti koje doprinose reljefnosti prikaza toga razdoblja. Odjeljci o razvoju pravnih oblika u Razvijenom srednjem vijeku najvredniji su dijelovi prvoga dijela knjige. Nastali kao plod intenzivnoga pravno-povijesnog proučavanja autora Margetića pa su stoga i nešto opširniji u odnosu na ostale dijelove. Naročito pažljivo i opširno obrađeno je pitanje statutarnog prava. Opisi pojedinih statuta (Poljički, Dubrovački, Kotorski, Budvanski statut, Vinodolski zakonik) sadrže manje poznate odredbe imovinskog, krivičnog i porodičnog prava.

Poglavlje o Kasnom srednjem vijeku sadrži opis slovenskih zemalja pod Habsburgovcima, hrvatskih zemalja pod Habsburgovcima, Turcima i Mlecima, općenito opis turskog sistema vladanja i vrlo sažete podatke za Makedoniju, Srbiju, Crnu Goru i Bosnu.

Ako prvi dio knjige autora L. Margetića promatramo u cjelini, on predstavlja veoma dokumentiran rad s nizom podataka za sve koji gaje interes za stariju državnopravnu povijest naših naroda. Ako knjigu promatramo kao djelo koje mora prvenstveno poslužiti studentima u savladavanju nastavnog programa, moramo napomenuti da prenatrpanost podacima opterećuje čitaoca i odvlači njegovu pažnju s glavnog toka izlaganja. Odatle proizlazi i zamjerka autoru da je izlaganje materije nedovoljno sistematično i da često nije pronađen pravi odnos obima pojedinih dijelova. Čini nam se da nema naročitoga pedagoškog opravdanja za razmatranje nekih inače zanimljivih pitanja. Mislimo, naročito, na stavove o nekim spornim historiografskim pitanjima, o vjerodostojnosti pojedinih isprava, porijeklu i značenju pojedinih naziva, etnogenezi pojedinih narodnosti i sl. Uz to su, zbog velikog sažimanja poglavlja o Kasnom srednjem vijeku, ostale nerazvijetljene neke važne državne institucije, npr. za Hrvatsku Hrvatski sabor, ban i kraljevinske konferencije.

Te primjedbe nisu suštinske i smatramo da su djelomično posljedica opće koncepcije udžbenika da se radi potreba nastavnog plana i programa predmeta mnogo više prostora daje novijim razdobljima državnopravne povijesti.

Autor je drugog, trećeg i četvrtog dijela knjige dr. H. Sirotković. Ta je knjiga plod njegova višegodišnjeg sistematskog rada čije je rezultate objavljivao u nizu znanstvenih rasprava i knjiga, i aktivnog sudjelovanja u svim oblicima nastave na Pravnom fakultetu u Zagrebu za gotovo tri decenija. Sirotković je vrlo zrelo, didaktički domišljeno i samosvojno dao cjelinu relevantnu za naslovljenu problematiku knjige. Autor je problematiku prikazao u tri velike cjeline. Tako drugi dio knjige obuhvaća državnopravni razvitak jugoslavenskih naroda i zemalja u buržoaskom razdoblju do 1918. godine. Treći dio obuhvaća državnopravni razvitak stare jugoslavenske države 1918—1941. godine. Najzad, četvrti dio obuhvaća državnopravnu problematiku stvaranja nove Jugoslavije 1941—1945.

U dijelu knjige posvećenom državnopravnom razvitku jugoslavenskih naroda i zemalja u buržoaskom razdoblju do 1918. godine izložen je razvoj srpske države, crnogorske države, hrvatskih zemalja od 1848. do 1918. godine, slovenskih zemalja, državnopravni razvoj Bosne i Hercegovine pod Austro-Ugarskom

te državnopravni razvoj Makedonije. Poseban odjeljak posvećen je procesu formiranja jugoslavenskih nacija. Za svaku od navedenih zemalja dan je osnovni povijesni okvir državnopravnog stvaranja, opis formiranja i funkcioniranja političkih stranaka, analiza ustavne, zakonodavne, upravne i sudske prakse.

Poglavlje o državnopravnom razvoju srpske države 1804—1918. godine sadrži opis stvaranja srpske države u prvom srpskom ustanku, analizira ustavni razvitak Srbije nakon drugog ustanka, najvažnije zakonske akte (Karadorđev zakonik, Srpski građanski zakonik, Građanski sudski postupak i Krivično pravo) te prikazuje stvaranje političkih stranaka i međunarodni položaj Srbije.

Poglavlje o razvitku crnogorske države prilično je sažeto ali je veoma pažljivo izložena problematika najvažnijih zakonika: Stega, Zakonik obšči crnogorski i brdski, Danilov zakonik i Opšti imovinski zakonik. Najobimnije poglavlje toga dijela knjige posvećeno je hrvatskim zemljama od 1948. do 1918. godine. Autor je dao sažetu analizu državnopravnog položaja hrvatskih zemalja, ilirskog pokreta kao faktora nacionalne integracije hrvatskog naroda, perioda apsolutizma (1851—1860) i uspostavljanje ograničenoga ustavnog poretka. U posebnom odjeljku izložena je problematika Hrvatsko-ugarske nagodbe kao temeljnog državnog zakona kojim su obje zemlje 1868. godine uredile državnopravne odnose. Za to razdoblje dan je prikaz Hrvatskog sabora, Zemaljske vlade, upravne organizacije Hrvatske i organizacije sudstva. Izložen je razvitak političkih stranaka, a naročito pažljivo je obrađen odjeljak o razvitku pravnog sistema. Sažeti podaci o rješenju urbarskih odnosa, komasaciji, zadrugama, uvođenju Općeg građanskog zakonika, građanskom sudskom postupku, krivičnom pravu, upravnoj politici i Mažuranićevim sudskim i upravnim reformama, daju reljefnu sliku toga pravnog perioda. Na to izlaganje nadovezuju se odjeljci posvećeni državnopravnom položaju Dalmacije, Istre i Rijeke.

Problematika državnopravnog razvitka slovenskih zemalja, Bosne i Hercegovine pod Austro-Ugarskom te Makedonije izlaže se slijedom prikaza državnopravnog statusa, organa vlasti, razvoja političkih stranaka i osnovnih obilježja prava. Maksimalno sažeta, ta su poglavlja oslikala najznačajnije društvene procese, državne institucije i pravne oblike tih zemalja.

Drugi dio knjige završava se osvrtom na proces nacionalne integracije jugoslavenskih naroda u 19. i 20. stoljeću. U tom poglavlju autor je iz pedagoških razloga posvetio pažnju i teoretskoj problematici određenja pojma nacije.

Treći dio knjige posvećen je državnopravnom razvitku stare jugoslavenske države od stvaranja Države SHS do sloma Jugoslavije 1941. godine. U uvodnom dijelu oslikani su unitaristički i federalistički planovi o stvaranju jugoslavenske države za vrijeme prvoga svjetskog rata. Zatim slijedi prikaz stvaranja Države SHS, analiza Prvodecembarskog akta o ujedinjenju 1918. godine, pregled ustavnopravnog razvitka i međunarodno priznanje Kraljevstva SHS. Posebno poglavlje posvećeno je temeljnim načelima ustava Kraljevine SHS od 1921. godine. Jasno je osvijetljen ustavni položaj vladara, organizacija Narodne skupštine, izvršne vlasti i sudstva. Sistemski jasno izložen je i period apsolutističkog režima kralja Aleksandra započet državnim udarom 6. januara 1929. i temeljne karakteristike ustava Kraljevine Jugoslavije od 1931. godine. Podrobnije je ukazano na najvažnije zakone za vrijeme diktature, na osnovne institucije vlasti za vrijeme ustavnog razdoblja. Poseban naslov dobilo je stvaranje i organizacija Banovine Hrvatske. Čini nam se da je naročito pažljivo obrađeno poglavlje o temeljnim karakteristikama pravnog sistema. Navedene su temeljne karakteristike šest

pravnih područja i detaljniji opisi unificiranih grana prava (krivično pravo, radno zakonodavstvo, građanski parnični i izvanparnični postupak, zemljišno-knjižno pravo i agrarni propisi). Autor je dao i veoma širok osvrt na političke stranke i njihove nacionalne programe. Obimnost toga poglavlja motivirana je autorovom željom da historiografskim podacima fundira prijelaz na poglavlja o raspadu građansko-monarhističkog poretka i ukaže na KPJ kao nosioca i realizatora novoga socijalnog i nacionalnog koncepta Jugoslavije. Treći dio knjige završava se kratkim odjeljcima o pravno-političkim karakteristikama vojnog udara od 27. ožujka 1941, međunarodnopravnom aspektu agresije na Jugoslaviju i pravnim posljedicama vojne kapitulacije.

Stvaranje nove jugoslavenske države i prava 1941—1945. godine, predmet je posljednjeg i četvrtog dijela knjige. Cjelokupna materija sažeta je na sedamdesetak stranica, ali autorovoj analizi nije izmakla nijedna značajnija državopravna činjenica. Tematski blok o novoj jugoslavenskoj državi i pravu započinje historiografskom analizom najznačajnijih aspekata NOB-a, posebno ulogom KPJ. U elaboraciji državopravne problematike autor izdvaja pitanje vojne okupacije Jugoslavije s aspekta međunarodnog prava, pitanje ratnog zločina okupatora u Jugoslaviji i međunarodnopravne aspekta partizanskog rata. Analiza stvaranja nove jugoslavenske države raščlanjuje se na dva nivoa. Prvi govori o unutrašnjem diskontinuitetu sa starim poretkom, drugi o kontinuitetu Jugoslavije kao državne zajednice u međunarodnim okvirima. Sažeto se prezentira razvoj novih organa narodne vlasti i izgradnja jugoslavenske federacije. Naročita pažnja poklonjena je općim linijama razvoja NOO-a i razvitku AVNOJ-a. Poseban naslov dobio je vrhovni organ državne vlasti federalne Hrvatske — ZAVNOH. U prikazu odnosa političkih snaga težište je na sporazumu Tito-Subašić. Autor sažeto komentira rad Privremene narodne skupštine DFJ, Ustavotvorne skupštine i sumarno se osvrće na osnovne karakteristike prvog Ustava FNRJ. Rezimirano je i pitanje borbe za međunarodno priznanje Jugoslavije, posebno Pariski mirovni ugovor s Italijom od 10. veljače 1947. Četvrti dio knjige završava se sažetom eksplikacijom procesa izgradnje novoga jugoslavenskog prava. Autor se osvrće samo na bitna pitanja, a to su pitanje izvora novog prava, pitanje recepcije starog prava i promjena u oblasti privatno-vlasničkih odnosa.

Ovom knjigom Sirotković je još jednom pokazao da je najveća odlika njegova stila jasnoća, sistematičnost i jednostavnost izraza. Sigurni smo da studenti prava imaju pred sobom materiju koja se lako čita i usvaja. Autorov historiografski pristup oslobođen je normativističkih sklonosti, a zaključci su jasni i historiografski fundirani. Zaključci su akcentirani prema vlastitim znanstvenim procjenama, ali i korektnim prezentiranjem konstatacija koje je savremena historiografija dovela do svojih krajnjih konzekvenci. Zbog toga će ova knjiga služiti i svim onim pravnicima i povjesničarima koji imaju interesa za državopravnu povijest naših naroda.

Nada Kisić-Kolanović